

ŁÓDZKIE CENTRUM DOSKONALENIA NAUCZYCIELI I KSZTAŁCENIA PRAKTYCZNEGO

ANALIZA RYNKU PRACY DLA PSZCZELARZY (ze szczególnym uwzględnieniem województwa łódzkiego)

1. Charakterystyka sektora pszczelarskiego

Stopień rozwoju sektora pszczelarskiego określają dwa podstawowe kryteria: *liczba rodzin pszczelich* i tzw. *napszczelenie*. Dane o liczbie rodzin pszczelich występujących w Polsce pozyskiwane są z rejestrów prowadzonych przez Powiatowe Inspektoraty Weterynarii, w których każdy hodowca ma obowiązek zarejestrować swoją pasiekę. W październiku **2013** roku *liczba rodzin pszczelich* w Polsce wynosiła **1,3 miliona**.¹ Jak podaje raport „Sektor pszczelarski w Polsce w 2016 roku”² w październiku **2016** roku powyższy wskaźnik dla kraju wyniósł już **1,5 miliona**, co oznacza wzrost o około **15%**. Porównując rok do roku liczba rodzin pszczelich w 2016 roku wzrosła w stosunku do roku 2015 o 56 tysięcy rodzin, co stanowi 4,1%. Na przestrzeni ostatnich lat zauważalny jest zatem systematyczny wzrost liczby rodzin pszczelich.

Regionem o najbardziej rozwiniętym pszczelarstwie w Polsce jest województwo lubelskie (177,8 tys. rodzin pszczelich w 2016 r.). Region Łódzki charakteryzuje się znacznie mniejszą liczbą rodzin pszczelich - 68,1 tysięcy i zajmuje jedenaste miejsce na szesnaście analizowanych obszarów. Najmniej rodzin pszczelich spotkać można w województwie podlaskim (38,4 tys. rodzin pszczelich).

Drugim wskaźnikiem charakteryzującym stopień rozwoju pszczelarstwa, o którym była wyżej mowa jest *napszczelenie*, czyli średnia liczba rodzin pszczelich przypadająca na jeden kilometr kwadratowy powierzchni. Regiony z najwyższym wskaźnikiem znajdują się w Polsce południowo – wschodniej i obejmują województwa: małopolskie,

¹ <http://miodkupujeszpszczolyratujesz.pl/pszczelarstwo-w-polsce> [data dostępu: 22.11.2017 r.]

² dr P. Semkiw „Sektor pszczelarski w Polsce w 2016 roku”, Puławy 2016, str. 2-6

podkarpackie i lubelskie. Najmniej pszczół na kilometr kwadratowy przypada na regiony: podlaski, pomorski, mazowiecki. Stopień napszczenia w województwie łódzkim należy do niższych i wynosi 3,8, przy średniej krajowej 4,8 rodzin na km²(Tabela 1).

Tabela 1
Liczba rodzin pszczelich na 1 km²

WOJEWÓDZTWO	NAPSZCZENIE
Małopolskie	8,8
Podkarpackie	8,0
Lubelskie	7,1
Śląskie	6,3
Warmińsko – mazurskie	5,8
Świętokrzyskie	5,8
Dolnośląskie	5,7
Opolskie	4,9
Wielkopolskie	4,1
Kujawsko – pomorskie	3,9
Lubuskie	3,8
Łódzkie	3,7
Zachodniopomorskie	3,6
Mazowieckie	3,3
Pomorskie	2,8
Podlaskie	1,9
Średnia dla kraju w 2016 r.	4,8
Średnia dla kraju w 2013 r. ³	4,3

Opracowanie własne na podstawie: dr P. Semkiw „Sektor pszczelarski w Polsce w 2016 roku”

³ <http://miodkupujezpszczolyratujesz.pl/pszczelarstwo-w-polsce> [data dostępu: 22.11.2017 r.]

2. Wielkość produkcji miodu

W 2016 roku całkowita produkcja miodu w Polsce wyniosła około 24,3 tys. ton.⁴ (wg. innych źródeł 19 tys. ton)⁵. Dane wskazują, że zbiory miodu w ostatnich latach z roku na rok są wyższe. W roku 2015 wyprodukowano o 58% więcej miodu niż rok wcześniej.⁶ Najwięcej miodu pochodzi z województwa lubelskiego (około 3,1 tys. ton), najmniej – z województwa opolskiego – około 478 ton. W regionie łódzkim pozyskano w tym czasie około 887 ton miodu, co stanowi 3,6% produkcji krajowej. Łódzkie pasieki charakteryzują się dobrą wydajnością produkcji. W omawianym roku z jednej rodziny pszczelej pochodzącej z pasieki amatorskiej otrzymano 16,5 kilograma miodu, a z pasieki towarowej (zawodowej) było to 28 kilogramów. Dla porównania średnia dla kraju w przypadku pasiek amatorskich to 16,6 kilograma miodu, w przypadku pasiek towarowych – 31,8 kilograma.

Blisko połowa krajowej produkcji miodu jest eksportowana. W 2015 roku eksport polskich miodów wyniósł około 11 tysięcy ton, do końca października 2016 roku było to już 9,1 ton. Odbiorcami rodzimego miodu są przede wszystkim Niemcy (około 2,5 tys. ton) i Francja (około 2,1 tys. ton), a ponadto Hiszpania, Belgia, Rumunia, Włochy, Wielka Brytania, USA.

Jednocześnie Polska importuje znaczne ilości miodu, które oscylują w granicach rocznej krajowej produkcji. W 2015 roku sprowadzono około 21 tys. ton, a do końca października 2016 roku było to już prawie 20,3 tys. ton. Miód przywożony jest głównie z Ukrainy (prawie 12 tys. ton) i Chin (około 5,8 tys. ton).

Według organizacji pszczelarskich⁷ podstawowym kanałem sprzedaży miodu jest sprzedaż bezpośrednia. W 2013 roku stanowiła ona 79% całkowitej produkcji. Do punktów skupu trafiło jedynie 14,6% miodu. W ramach handlu detalicznego sprzedano 6,2%, a sprzedaż przemysłowa wyniosła tylko 0,2% całkowitej produkcji.

---

⁴ dr P. Semkiw „Sektor pszczelarski w Polsce w 2016 roku”, Puławy 2016, str. 7, str. 9-11

⁵ businessinsider.com.pl/wiadomosci/rosnie-spozycie-miodu-w-polsce/hqj95bb [data dostępu: 29.11.2017 r.]

⁶ <http://www.minrol.gov.pl/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/Program-Wsparcia-Pszczelarstwa> [data dostępu: 28.11.2017]

⁷ <http://miodkupujeszpszczolratujesz.pl/pszczelarstwo-w-polsce> [data dostępu: 22.11.2017 r.]

3. Spożycie miodu w Polsce

Według informacji Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi konsumpcja miodu w Polsce stale rośnie⁸. Na przestrzeni ostatnich dwudziestu lat spożycie miodu wzrosło o połowę. W przeliczeniu na mieszkańca jest to 0,6 – 0,62 kilograma w skali roku (2016). W zestawieniu z innymi krajami europejskimi jest to jednak nadal niewielka wartość. Dla przykładu w Grecji spożycie miodu wynosi 3,5 kg rocznie na osobę, w Austrii 2,5 kg, a w Niemczech około 2 kg.⁹

Największą popularnością w kraju cieszy się miód wielokwiatowy, a w dalszej kolejności miód gryczany.

4. Charakterystyka pszczelarzy

Z danych GUS wynika że, liczba osób zajmujących się pszczelarstwem w Polsce systematycznie rośnie. W roku 2005 było ich 35,6 tysiące a w roku 2015 – już 42, 8 tysiące. Oznacza to, że na przestrzeni dziesięciu lat liczba pszczelarzy wzrosła o około 17%.¹⁰ Trzeba tu zaznaczyć, że źródła powołujące się na ewidencję Inspekcji Weterynaryjnej podają zdecydowanie wyższą liczbę pszczelarzy – 65 398 osób¹¹.

Województwo łódzkie, według ww. ewidencji zajmuje ósme miejsce w kraju (na 16 regionów) pod względem liczby osób trudniących się pszczelarstwem. Liczba zarejestrowanych pszczelarzy w regionie to 3822 osób. Dla porównania w województwie małopolskim, które zajmuje pierwsze miejsce w kraju w omawianej kategorii jest ich dwa razy tyle – 7692.

Biorąc pod uwagę zapotrzebowanie rynku krajowego i rynków zagranicznych na miód, w Polsce jest niedobór hodowców pszczół i producentów miodu. Popyt krajowy na miód jest szacowany na 70 – 80 ton rocznie, natomiast rodzima produkcja zaspokaja jedynie 1/3 tych potrzeb.¹²

Pszczelarze stanowią specyficzną grupę. Zawodowców, dla których produkcja miodu stanowi wyłączone źródło utrzymania jest w naszym kraju niewielu – około trzystu.

---

⁸ www.portalpszczelarski.pl/artukul/1171/wzrost_spozycia_miodu_w_polsce_w_2016_r-.html [data dostępu: 29.11.2017 r.]

⁹ www.polskieradio.pl/42/273/Artykul/1657390.Lipowego-miodu-w-tym-roku-moze-byc-malo [data dostępu: 29.11.2017 r.]

¹⁰ <http://biznes.onet.pl/wiadomosci/handel/gus-spozycie-miodu-wzrasta-rosnie-tez-jego-cena/lpree9>; [data dostępu: 16.11.2017]

¹¹ dr P. Semkiw „Sektor pszczelarski w Polsce w 2016 roku”, Puławy 2016, str. 7, str. 4.

¹² (<http://www.gloswielkopolski.pl/strefa-agro/wiadomosci/a/pszczelarstwo-hobby-i-sposob-na-zarobek;2017-11-16>); [data dostępu: 16.11.2017]

Są to hodowcy posiadający co najmniej 150 rodzin pszczelich. Najwięcej z nich ma swoje gospodarstwa w województwie dolnośląskim i warmińsko – mazurskim. Najmniej w województwie podlaskim, opolskim i łódzkim. Dla zdecydowanej większości pszczelarzy (ok. 90%) pszczelarstwo jest zajęciem dodatkowym. Specyfiką pszczelarstwa w Polsce jest bowiem duże rozdrobnienie gospodarstw. Dominują w nim pasieki małe (do 20 rodzin), które stanowią aż 67,5% ogółu. Jedna czwarta pasiek to hodowle składające się z 21-50 rodzin. Najmniejszy udział procentowy w strukturze pszczelarstwa mają najliczniejsze pasieki: zawierające 51-80 rodzin - 6,3% i te powyżej 80 rodzin – 2,1%.

W regionie łódzkim większość pszczelarzy ma pasieki liczące do 50 rodzin pszczelich. Właścicielami większych, powyżej 50 rodzin jest 146 osób, co stanowi 3,8% wszystkich pozostających w ewidencji w województwie łódzkim. Z tego pasiek kwalifikujących się do grupy zawodowych (pow.150 rodzin) jest sześć, w tym tylko jedna liczy więcej niż 300 uli (Tabela 2).

Tabela 2
Liczba pszczelarzy w ok. łódzkim w odniesieniu do struktury pasiek

REGION	LICZBA RODZIN PSZCZELICH								OGÓŁEM
	do 5	6-10	11-20	21-50	51-80	81-150	151-300	powyżej 300	
Łódzkie	674	1087	1141	774	123	17	5	1	3822

Opracowanie własne na podstawie dr P. Semkiw „Sektor pszczelarski w Polsce w 2016 roku”

Co charakterystyczne, pszczelarstwo do tej pory przyciągało przede wszystkim ludzi dojrzałych. Najliczniejszą grupę pszczelarzy stanowią osoby w wieku 51-65 lat (35,4%)(Tabela 3). Udział młodych ludzi (do 35 lat) jest stosunkowo niewielki (12,1%), choć ma tendencję zwyżkową. W roku 20015 w stosunku do 2014 przybyło ok. 1% młodych hodowców.¹³ Większość z nich to kontynuatorzy tradycji rodzinnej, którzy od starszego pokolenia czerpią wszechstronną wiedzę, jaka jest niezbędna do prowadzenia hodowli. To najczęstsza droga do uprawiania pszczelarstwa w naszym kraju.

Tabela 3
Struktura wiekowa pszczelarzy w Polsce

Wiek	Do 35 lat	36-50	51-65	Pow.65 lat
Udział procentowy	12,1	22,21	35,42	30,27

Opracowanie własne na podstawie: dr P. Semkiw „Sektor pszczelarski w Polsce w 2016 roku”

¹³ Sprawozdanie Zarządu z działalności GRUPY KAPITAŁOWEJ M FOOD S.A. za rok 2016 r.; [dostęp 16.11.2017]

5. Warunki rozwoju pszczelarstwa w Polsce

Wydaje się, że w kraju panuje atmosfera sprzyjająca rozwojowi pszczelarstwa. Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi realizuje Krajowy Program Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce na lata 2016/2017; 2017/2018; 2018/2019. Został on wypracowany wspólnie z organizacjami pszczelarskimi i w opinii środowiska jest najważniejszym narzędziem promocji sektora. Środki z programu przeznaczone są na pomoc techniczną dla pszczelarzy i organizacji pszczelarzy; wsparcie w zwalczaniu inwazji pasożytów i chorób pszczół, w szczególności warrozy; racjonalizację sezonowego przenoszenia uli; poprawę jakości produktów, aby skuteczniej pozycjonować je na rynku oraz wsparcie zasiedlania uli. Program cieszy się dużym zainteresowaniem środowiska pszczelarskiego i zdaniem znawców branży w największym stopniu przyczynia się do wzrostu liczby pni pszczelich oraz wzrostu produkcji miodu w Polsce.¹⁴

Rozwojowi sektora pszczelarskiego sprzyja również moda na ekologiczną żywność i zdrowy tryb życia. Pszczelarstwo dostarcza bowiem cennych ze względu na właściwości odżywcze i zdrowotne produktów. Nie bez znaczenia jest pogłębiająca się w społeczeństwie świadomość znaczenia pszczół dla bioróżnorodności środowiska naturalnego oraz zapewnienia odpowiednich plonów w rolnictwie. Szacunkowe wyliczenia wskazują, że około 1/3 produkcji roślinnej w rolnictwie powstaje dzięki zapyłaniu przez owady. W przypadku rzepaku, czy upraw sadowniczych pszczoły odgrywają kluczową rolę.¹⁵

Najnowszą tendencją wpisującą się w trend ekologiczny jest hodowla pszczół w mieście¹⁶. Ule pojawiają się nie tylko w ogródkach działkowych lub przydomowych ogrodach ale coraz częściej można je spotkać na dachach kamienic, urzędów, firm, galerii handlowych lub innych budynków. Argumentem za taką hodowlą jest fakt, że miód wyprodukowany w mieście nie zawiera często obecnych na wsi pestycydów, a także innych toksycznych substancji: węglowodorów, ołowiu i kadmu, co zostało potwierdzone naukowo¹⁷. W przypadku instytucji i organizacji biznesowych jest to również działanie wizerunkowe wpisujące się w obszar społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR). Przykładem jest Urząd Marszałkowski w Toruniu czy Ministerstwo Rolnictwa w Warszawie.

---

¹⁴ <http://www.minrol.gov.pl/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/Program-Wsparcia-Pszczelarstwa> [data dostępu: 27.11.2017]

¹⁵ <http://www.opisik.pulawy.pl/pdf/analiza1.pdf> [data dostępu: 29.11.2017]

¹⁶ <https://pasieka24.pl/index.php/biblioteczka-pszczelarza-z-pasja-ksiazki-pasieki/151-jak-zostac-pszczelarzem/1635-pszczelarz-w-miescie-czy-to-mozliwe> [data dostępu: 23.11.2017 r.]

¹⁷ <http://szczecin.naszemiasto.pl/arttykul/pszczelarstwo-w-szczecinie-to-moze-stac-sie-mozliwe,3785296.art,t,id,tm.html> [data dostępu: 23.11.2017 r.]

Do popularyzacji pszczelarstwa i zawodu pszczelarza przyczyniają się także szkoły. Do tych z długimi tradycjami dołączają kolejne, które uruchamiają specjalności pszczelarskie. Jeszcze do niedawna naukę w zawodzie technik pszczelarz oferowało jedynie Technikum Pszczelarskie w Pszczelej Woli, placówka z 60 – letnią tradycją, do której zjeżdżają kandydaci na pszczelarzy nie tylko z Polski ale i z Europy. Obecnie zdobywanie kwalifikacji pszczelarskich proponuje już szereg innych ośrodków edukacyjnych, ok. Zespół Szkół Kształcenia Ustawicznego w Sulejowie (ok. łódzkie), Zespół Szkół im. Leokadii Bergerowej w Płocku (ok. mazowieckie), Zespół Szkół Nr 1 w Bratoszewicach, Tucholskie Centrum Edukacji Zawodowej w Tucholi (ok. kujawsko-pomorskie), Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Giebułtowiu (Małopolska). Oprócz nauki zawodu w trybie szkolnym, popularnością cieszą się zawodowe kursy kwalifikacyjne.

6. Podsumowanie

Biorąc pod uwagę przedstawione powyżej dane istnieje uzasadnienie dla promowania pszczelarstwa i kształcenia pszczelarzy. Poza udowodnionymi walorami zdrowotnymi miodu, przemawia za tym kilka innych argumentów. Produkcja miodu w Polsce już teraz nie zaspokaja i to w znacznym stopniu, potrzeb krajowych konsumentów (ok. 1/3 krajowego spożycia miodu), a jak już to zostało powiedziane, spożycie miodu rośnie i wszystko wskazuje na to, że taka tendencja będzie się utrzymywała. Wspiera ją bowiem coraz większa w społeczeństwie potrzeba zdrowego życia i zdrowego odżywiania. Ponadto polski miód znajduje uznanie na rynkach zagranicznych, co stwarza możliwości dalszego rozwijania eksportu.

Jednym z kluczowych warunków zwiększenia zbiorów miodu jest wzrost liczby producentów miodu. Obecny stan liczebny kadr, w kontekście dużego rozdrobnienia pasiek nie jest wystarczający. Konieczne jest także zapewnienie zastępowalności kadr pszczelarskich, co wiąże się z potrzebą zasilania środowiska młodymi pasjonatami, którzy przejmą od doświadczonych hodowców bezcenną wiedzę i doświadczenie. Obecnie 65% pszczelarzy stanowią osoby po 50 roku życia.

W tym miejscu warto podkreślić, że rynek pracy dla pszczelarzy ma swoistą charakterystykę. Próżno szukać ogłoszeń o pracy dla pszczelarzy. Jeśli zdarzy się jakaś propozycja, to jest to zwykle zajęcie sezonowe i dotyczy prac pomocniczych. Dużych pasiek lub zakładów świadczących usługi na rzecz pszczelarstwa, które zatrudniają pracowników jest w kraju i województwie łódzkim niewiele. Pszczelarstwo polskie i regionalne opiera się głównie na małych pasiekach utrzymywanych przez pojedynczych hodowców, czasem

wspieranych przez rodzinę. Kandydaci na pszczelarzy mają więc do wyboru dwie ścieżki: traktować produkcję miodu jako zajęcie amatorskie, dodatkowe lub rozwijać dużą zawodową pasiekę, która wówczas będzie mogła stanowić główne źródło utrzymania.

„Zapytany o to, czy z pszczelarstwa można dobrze żyć Żwirski (przyp. zawodowy pszczelarz z Myślenic) odpowiada twierdząco ale natychmiast dodaje, że praca pszczelarza jest pracą bardzo trudną, mozolną i uciążliwą.”¹⁸

Potwierdzają to inni pszczelarze. Uczestnicy jednej z konferencji pszczelarskich przyznawali:

„Pszczelarstwo może być biznesem dopiero przy odpowiedniej skali produkcji. Józef Zysk, prezes Wojewódzkiego Związku Pszczelarzy w Olsztynie powiedział, że wśród pszczelarzy są oczywiście osoby, dla których to jedyne źródło utrzymania rodziny, ale jest to możliwe przy pasiece liczącej przynajmniej 200-300 uli.”¹⁹

Promując edukację pszczelarską warto brać pod uwagę duże wsparcie dla branży ze strony Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, które w ramach Krajowego Programu Wsparcia Pszczelarstwa oferuje przyszłym i obecnym pszczelarzom korzystne warunki zakładania i rozwijania pasiek, między innymi w oparciu o środki unijne. Bardzo aktywne jest samo środowisko pszczelarzy, które poprzez stowarzyszenia i koła pszczelarskie czynnie działa na rzecz swoich członków i popularyzowania pszczelarstwa w regionie i kraju.

Opracowanie

Dorota Cierniak-Dymarczyk

Anna Gębarowska-Matusiak

Jarosław Tokarski

Obserwatorium Rynku Pracy dla Edukacji

Łódź, 01.12. 2017

---

¹⁸<http://www.dziennikpolski24.pl/region/a/pszczelarstwo-jest-jego-pasja-praca-i-sposobem-na...2016-08-13>; [data dostępu:16.11.2017]

¹⁹ <https://www.agropolska.pl/aktualnosci/polska/w-pasiekach-coraz-wiecej-pszczelich-rodzin-rosnie-produkcja-miodu,3391.html>; [data dostępu:22.11.2017]

Spis źródeł:

Poza źródłami zastanymi wymienionymi poniżej w opracowaniu wykorzystano wywiad przeprowadzony z łódzkim pszczelarzem, członkiem zarządu jednego z kół pszczelarskich.

dr P. Semkiw „Sektor pszczelarski w Polsce w 2016 roku”, Puławy 2016

Sprawozdanie Zarządu z działalności GRUPY KAPITAŁOWEJ M FOOD S.A. za rok 2016 r.; [dostęp 16.11.2017]

<http://miodkupujeszpszczyratujesz.pl/pszczelarstwo-w-polsce>; [data dostępu: 22.11.2017]

businessinsider.com.pl/wiadomosci/rosnie-spozycie-miodu-w-polsce/hqj95bb; [data dostępu: 29.11.2017]

<http://www.minrol.gov.pl/Ministerstwo/Biuro-Prasowe/Informacje-Prasowe/Program-Wsparcia-Pszczelarstwa> [data dostępu: 28.11.2017]

www.polskieradio.pl/42/273/Artykul/1657390,Lipowego-miodu-w-tym-roku-moze-byc-malo [data dostępu: 29.11.2017]

<http://biznes.onet.pl/wiadomosci/handel/gus-spozycie-miodu-wzrasta-rosnie-tez-jego-cena/lpree9>; [data dostępu: 16.11.2017]

www.gloswielkopolski.pl/strefa-agro/wiadomosci/a/pszczelarstwo-hobby-i-sposob-na-zarobek;2017-11-16; [data dostępu: 16.11.2017]

<http://www.opisik.pulawy.pl/pdf/analiza1.pdf> [data dostępu: 29.11.2017]

<https://pasieka24.pl/index.php/biblioteczka-pszczelarza-z-pasja-ksiazki-pasieki/151-jak-zostac-pszczelarzem/1635-pszczelarz-w-miescie-czy-to-mozliwe> [data dostępu: 23.11.2017]

<http://szczecin.naszemiasto.pl/artykul/pszczelarstwo-w-szczecinie-to-moze-stac-sie-mozliwe,3785296,art,t,id,tm.html> [data dostępu: 23.11.2017]

<http://www.dziennikpolski24.pl/region/a/pszczelarstwo-jest-jego-pasja-praca-i-sposobem-na...2016-08-13>; [data dostępu: 16.11.2017]

<https://www.agropolska.pl/aktualnosci/polska/w-pasiekach-coraz-wiecej-pszczelich-rodzin-rosnie-produkcja-miodu,3391.html>; [data dostępu: 22.11.2017]

http://www.miesiecznikpszczelarstwo.pl/index.php?option=com_content&view=article&id... [data dostępu: 16.11.2017]

<http://www.pulshr.pl/po-godzinach/praca-pszczoly-zawodowych-pszczelarzy-w-polsce-jest-niewielu,42796.html>; [data dostępu: 16.11.2017]

www.agrofakt.pl

www.portalpszczelarski